

4. Замбровская Т. А. Инициативное бюджетирование как инновационный подход к пополнению бюджетов публично-правовых образований // Муниципалитет: экономика и управление. 2018, №3 (24), С.60 - 65

5. Воронин С. А., Авлиякулова Ж. А., Амонов Р. Н. Инициативное бюджетирование в Республике Узбекистан: накопленный потенциал и перспективы его развития // Россия: тенденции и перспективы развития. 2022, №17-2, С. 204-212

6. Статистические данные на портале «Открытый бюджет» URL: <https://openbudget.uz/boards/initiatives>

СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИДАГИ МУАММОЛАР ВА УЛАРНИНГ ЕЧИМЛАРИ

Бабаев Фаррух Мансурович

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
“Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари” илмий тадқиқот маркази*

Ўзбекистонда сўнгги йилларда солиқ сиёсатини тубдан такомиллаштириш мақсадида бир қатор муҳим ислохотлар амалга оширилаётганлиги кузатилмоқда. Хусусан, 2019 йилдан бошлаб солиқларга оид ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар ислохоти, электрон ҳисоб-фактуралар, онлайн касса аппаратлари жорий этилиши солиқ тушумларини ошириш ва яширин иқтисодиётини қисқартириш йўналишида салмоқли олға силжиш имконини берди. Давлат солиқ қўмитаси томонидан ишлаб чиқилган интерактив xizmatлар (soliq.uz) бизнес субъектларига электрон шаклда ҳисобот топшириш, ошкораликка эришиш ва ҳар хил ортиқча сарф-харажатларни қисқартириш имконини яратди.

Шу билан бирга, Солиқ кодексида кенг қамровли янгиланишлар киритилиб, кўплаб ноаниқ нормалар аниқлаштирилган, идоравий буйруқлар ихчамлаштирилган. Тадбиркорлар билан очиқ ишлаш, хусусан, малака ошириш курслари, маслаҳат марказларини ташкил этиш орқали янги ташаббуслар йўлга қўйилган. Бу янгиланишларнинг мақсади – иқтисодий ривожланиш учун қулай муҳит яратиш, давлат органлари ва бизнес ўртасида ишонч асосини мустаҳкамлашдир.

Аммо қатор ютуқларга қарамай, солиқ маъмуриятчилигида ҳали ечимини кутаётган бир неча долзарб муаммолар мавжуд:

1. Давлат идоралари ўртасида ахборотлар тўлиқ бирлашган электрон тизим орқали алмашинмайдиган ҳолатлар учрайди. Бу кўпинча бир хил маълумотларни қайта-қайта талаб қилинишини келтириб чиқаради.

2. Солиқ кодекси ҳамда унга киритиладиган шу пайтгача бўлган ўзгартиришлар баъзан тушунарсиз ёки зиддиятли нормаларга бой. Бундан

ташқари, идоравий буйруқлар ҳамда Вазирлар Маҳкамаси қарорлари орасида бир-бирини такрорлайдиган ёки ихтилофлашадиган жиҳатлар мавжуд.

3. Маҳаллий солиқ органлари ходимларининг ахборот технологиялари, электрон аудиторлик ёки халқаро ҳисоб-китоб стандартларига доир билимлари зарур даражада эмас. Бу эса янги технологияларни жорий этишда қийинчиликлар туғдириши табиий.

4. Инсон омили мақомда қолаверса, баъзи бир ҳолатларда соҳада норасмий муносабатлар, турли кўриншдаги порахўрлик ҳолатлари учраши мумкин. Ҳар қанча электрон тизимлар жорий этилмасин, агар ички назорат тизими таъминланмаса, шу салбий оқибатлар давом этиши эҳтимоли юқори.

5. Солиқ тўловчилар билан узвий ҳамкорлик етарли даражада шаклланмаган, яъни солиқ тўловчилар нуқтаи назаридан олиб қараганда, текширувлар вақти, текширув аҳамияти ёки муаммоларни тезкор ҳал этиш механизмлари борасида турли тавофутлар бор. Бу ҳолат бизнесда ортиқча сарсонгарчиликлар келтириб чиқариши мумкин.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислоҳотлар муайян ютуқлар берди, лекин ҳали ҳам ташкилотлар ўртасида ягона маълумот базаси мавжуд эмаслиги, кадрлар салоҳияти ва ҳуқуқий асосларнинг тўлиқ уйғунлаштирилмаганлиги каби муаммолар сақланиб қолган.

Ягона интеграция тизимини жорий этиш, рақамли аудиторликни татбиқ қилиш, кадрлар малакасини мунтазам юксалтириш, солиқ тўловчилар билан очиқ муносабатлар механизмларини кучайтириш каби чоралар энг самарали йўл сифатида кўринади.

1-жадвал

Солиқ маъмуриятчилигидаги муаммолар ва уларнинг ечимига доир илмий таклифлар¹⁹⁹

Ягона ахборот интеграция тизимини шакллантириш	Давлат солиқ қўмитаси, Божхона қўмитаси, Иқтисодиёт ва молия вазирлиги, коммунал ташкилот ва бошқа тегишли ташкилотлар ўртасида умумий электрон ахборот майдонини йўлга қўйиш. Шу орқали солиқ тўловчилар ҳақида бир неча марта маълумот талаби ғайритабиий ҳолатга айланади, чунки бир маротабада текширилган маълумот автоматик равишда барча идоралар учун мавжуд бўлади.
Электрон аудиторлик (e-audit) тизимини жорий қилиш	Барча солиқ текширувларини электрон кўринишда, яъни бухгалтерия хужжатларини электрон ҳолда таҳлил этиш, Big Data методларини қўллаш, хатарларни автоматик тарзда аниқлаш усуллари билан ташкил этиш. Бу тизим нафақат мақбулликни оширади, балки инсон омилидан холи механизмни шакллантиради.

¹⁹⁹ Муаллифнинг ўрганишлари асосида шакллантирилган.

Кадрлар малакасини ошириш.	Солиқ органи ходимларини ахборот технологияларидан яхши хабардор бўлишлари, халқаро ҳисоб-китоб стандартларини теран тушунишлари лозим. Махсус курслар, малака ошириш дастурлари орқали уларни рақамли салоҳиятини ошириш мақсадга мувофиқ.
Ҳуқуқий базани аниқлаш	Солиқ кодексидаги турли зиддиятли ёки ноаниқ нормаларни бир маромда бирлаштириш, қонунчиликни соддалаштириб, давлат органларининг идоравий буйруқларини тизимлаштириш, барча ўзгаришлар жамоатчилик муҳокамасидан ўтиши керак.
Солиқ тўловчилар интерактив коммуникация	Солиқ тўловчилар шикоят ёки мурожаат қилмоқчи бўлганида, турли идораларга ҳаттоки бевосита бориши шарт бўлмай, электрон шаклда мурожаат қилиши мумкин бўлган порталлар ташкил этиш талаб этилади. Бу билан тезкорлик ошади, бизнес учун қулайлик кучаяди.

Ушбу тадқиқот доирасида илгари сурилган илмий янгиликлар ва таклифлар солиқ маъмуриятчилигини янада ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этиши мумкин. Сабаби “Ягона ахборот интеграция тизими” давлат идораларида маълумотлар базасини ўзаро бирлаштириш, бирёқлама ахборот киритиб, барча жабҳалар учун шу маълумот амал қилишини таъминлаш. Блокчейн ёки бошқа рақамли технологиялар асосида жараёни кучайтириш мумкин. Ортиқча қоғозбозлик ва бюрократик турфа сўровнома талаблари камаяди, вақт тежалди.

Электрон аудиторлик (e-audit) механизми эса хавфли операцияларни Big Data таҳлили асосида аниқлаш, шу орқали текширувни аниқ манзиллаштириш имконини беради. Рақамли далиллар билан ишлаш тизими коррупциясини пасайтириш, тезкор қарор қабул қилиш имкониятини беради.

Илмий янгиликлардан кўзланган мақсад – солиқ маъмуриятчилигининг асосий вазифаси бўлган бюджет тушумларини таъминлаш билан биргаликда бизнес учун енгиллик яратиш, иқтисодиётни рақамлаштириш жараёнини чуқурлаштириш ва раҳбар кадрларнинг интеллектуал салоҳиятини юксалтиришдир. Агар бу таклифлар амалиётда муваффақиятли жорий этилса, мамлакатимизда норасмий ва яширин иқтисодиёти камаяди, чет эллик инвесторлар учун ҳам қулай муҳит шаклланади, жамиятда давлат идораларига бўлган ишонч ортади. Таклиф этилган илмий янгиликлар амалиётда қўлланса, солиқ маъмуриятчилигининг самарадорлиги ортади, иқтисодиётдаги яширин иқтисодиёт соҳаси қисқаради, чет эл сармояси жалб этиш учун қулай шароитлар пайдо бўлади.

Шу тариқа, самарали солиқ маъмуриятчилиги давлат сиёсатини муваффақиятли рўёбга чиқаришда муҳим ўрин тутиши барчанинг

эътиборида бўлиши керак. Мазкур диссертацияда билдирилган фикрлар ва илмий хулосалар сўнгги йилларда босқичма-босқич ислоҳ этилаётган солиқ тизимини янада такомиллаштиришда яхши назарий-амалий пойдевор вазифасини бажариши мумкин.

Солиқ маъмуриятчилигида эришилаётган ютуқлар билан бирга, ҳали ҳам кўплаб талабга жавоб бермайдиган жиҳатлар мавжуд. Қонунчиликдаги такрорланувчи ёки зиддиятли нормалар, кадрларнинг малакаси, электрон текширув механизмлари ва бизнес билан муносабатларда етарли даражада очиқлик таъминланмагани иқтисодий тараққиёт суръатларини сустлаштириши мумкин. Шу боис, дастлаб ҳуқуқий ислохотларни ягона кодекс шаклида жамлаш, кадрлар салоҳиятини ошириш, текширув жараёнларини рақамлаштириш, “ягона дарча” тамойили орқали идоралараро интеграцияни кучайтириш, норасмий иқтисодиётни камайитириш ёрдамида солиқ тизимини такомиллаштириш йўналишлари таклиф этилади. Ана шу тавсиялар ишга оширилса, иқтисодий жараёнлар ёндашувида янги босқич тамал тошини қўйиши мумкин

MAMLAKATIMIZDA OILAVIY TADBIRKORLIKNI IMTIYOZLI KREDITLASHDA AHOLINING MOLİYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Valiev Xayrulla Ismatullaevich

“O‘zmilliybank” AJ Toshkent shahar

Bosh boshqarmasi Kreditlarni monitoring

qilish boshqarmasi boshlig'i

Oilaviy tadbirkorlik mamlakatimiz iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, aholining daromadini oshirish va bandlikni ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Davlat tomonidan oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida imtiyozli kreditlar ajratilishi ushbu sohaning rivojiga katta hissa qo'shadi. Biroq, aholining moliyaviy savodxonlik darajasi past bo'lgan taqdirda, kredit mablag'laridan samarali foydalanish va ularni o'z vaqtida qaytarishda muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli, oilaviy tadbirkorlikni imtiyozli kreditlashda aholining moliyaviy bilimlarini oshirish juda muhim hisoblanadi.

Shunday ekan mamlakatimiz Prezidentining 2024 yil 2 aprelda “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida aholining biznes tashabbuslarini moliyalashtirishni takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi²⁰⁰ PQ-149-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu Qarorda aholining oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda imtiyozli kreditlarni ajratish, aholining daromad topishga qaratilgan faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash borasidagi tadbirlarni tizimli ravishda davom ettirish ko'zda tutilgan.

²⁰⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida aholining biznes tashabbuslarini moliyalashtirishni takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-1492-son Qarori. Toshkent sh., 2024 yil 2 aprel.